

СПЕЦИФІКА КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТ. 201-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

SPECIFICS OF QUALIFICATION OF A CRIMINAL OFFENSE UNDER ART. 201-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Костенко О.М., д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Кєр О.С., аспірантка кафедри кримінального права та процесу

Київський університет права

Стаття присвячена детальному аналізу та розкриттю специфіки кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 201-2 КК України. Автор розглядає сутність цього законодавчого положення, його правові аспекти та вплив на правопорядок. Здійснюється аналіз складу злочину, включаючи обставини, що визначають високий ступінь суспільної небезпеки. Особлива увага приділяється визначенню об'єктивних і суб'єктивних ознак складу цього кримінального правопорушення, а також виокремленню характерних рис, які відрізняють його від суміжних злочинів. Зокрема, аналізуються конкретні приклади судової практики, що ілюструють труднощі кваліфікації та доказування в справах про незаконне використання гуманітарної допомоги. Досліджується питання щодо визначення розміру шкоди, завданої таким злочином, та його вплив на ступінь відповідальності винних осіб. Увага приділяється також міжнародному досвіду боротьби з аналогічними правопорушеннями та можливості його адаптації до українського законодавства.

У статті докладно розглядаються визначені умови та критерії, які становлять основу для кваліфікації злочину. Аналізується нормативно-правова база, яка регулює надання та використання зазначених видів допомоги, а також встановлюються правові наслідки за порушення таких норм. Дослідження також висвітлює можливі зміни та покращення у сфері законодавства, спрямовані на більш ефективну протидію незаконному використанню з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Заключні висновки статті мають на меті систематизувати інформацію та надати читачеві глибше розуміння проблеми, пов'язаної із досліджуваними кримінальними правопорушеннями, зокрема в контексті сучасної правової науки.

Ключові слова: гуманітарна допомога, жертва, суспільний запит, криміналізація, комерційна вигода, посадова особа.

The article is devoted to a detailed analysis and disclosure of the specifics of criminal offense qualification under Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine. The author examines the essence of this legislative provision, its legal aspects and impact on law and order. The author analyzes the corpus delicti of the crime, including the circumstances which determine the high degree of public danger. Particular attention is paid to the definition of objective and subjective elements of this criminal offense, as well as to the identification of the characteristics that distinguish it from related crimes. In particular, the author analyzes specific examples of case law illustrating the difficulties of qualification and proof in cases of illegal use of humanitarian aid. The author also examines the issue of determining the amount of damage caused by such a crime and its impact on the degree of responsibility of perpetrators. Attention is also paid to the international experience of combating similar offenses and the possibility of its adaptation to Ukrainian legislation.

The article examines in detail the conditions and criteria that form the basis for qualifying a crime. The author analyzes the legal framework that regulates the provision and use of these types of assistance, as well as the legal consequences for violation of such rules. The study also highlights possible changes and improvements in the field of legislation aimed at more effective counteraction to the illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free aid for profit. The article concludes with the aim of systematizing the information and providing the reader with a deeper understanding of the issue related to the criminal offenses under study, in particular, in the context of modern legal science.

Key words: humanitarian aid, donation, public request, criminalization, commercial benefit, official.

Інтеграція у вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність норми, котра передбачає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги – це парламентське рішення, обумовлене значним поширенням нового виду протиправної діяльності. Його виникнення – результат цілої низки змін у суспільстві. Так, із початком повномасштабного вторгнення росії на територію незалежної України у лютому 2022 року та введенням воєнного стану власне громадяни країни та іноземні держави проявили солідарність із бажанням українців жити вільно, надавали і продовжують надавати фінансову, технічну, фінансову і гуманітарну допомогу. Разом з тим, широкомасштабні впливання амбівалентно вплинули на поточну ситуацію: з одного боку, вони суттєво допомагають армії у консолідованій боротьбі з ворогом, але з іншого – стали полем для маніпуляції зі сторони шахраїв і корупціонерів. Про схеми, за рахунок яких наживаються на війні окремі посадові особи органів публічної влади та пересічні громадяни регулярно йде мова у засобах масової інформації [2; 11; 12].

Законодавець має реагувати на передбачені суспільні виклики в найкоротші терміни. Відповідно, 24.03.2022 Законом України «Про внесення змін до Крими-

нального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX [8] було включено до КК України ст. 201-2, яка власне і передбачає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги [4]. В силу відсутності попередньої практики розслідування та притягнення до відповідальності за вказаний вид правопорушення, – постає обґрунтована потреба у дослідженні специфіки кваліфікації даного кримінального правопорушення.

Ступінь та характер розробки теми. На недосконалість конструкції статті, що обумовлює виникнення теоретичних правових неточностей вказують результати досліджень Швидкої О.В. [14]. В свою чергу, більш радикальні позиції висловлює Дудоров О.О. і Мовчан Р.О., які схиляються до необхідності виключення проаналізованої кримінально-правової заборони з КК України, адже позиціонують її як прояв надмірної криміналізації. Зазначається, що такий крок є доречним у зв'язку із суттєвою кількістю випадків, коли вчинення зазначених дій не відповідає об'єктивним умовам і зазвичай не порушує законні інтереси громадян чи суспільства [1]. На вагомості коректного визначення факторів, котрі ідентифікують сту-

пінь та характер небезпечності діяння, наголошує кандидат юридичних наук Киричко Ю.М., адже об'єктивно це впливає на трактування змісту ст. 201-2 КК України та практику її застосування [3]. Разом з тим, відкритим залишається питання щодо єдності правових позицій у відношенні кримінально-правової оцінки суспільно-небезпечного діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України.

Метою дослідження є визначення складу злочину, який полягає у незаконному використанні з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги і розмежування подібних за змістом до нього кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність і благодійні організації» ідентифікує концепт благодійної діяльності в розрізі добровільної особистої та/або майнової допомоги для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди чи компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [7]. Як узагальнене поняття, воно включає в себе гуманітарну, безоплатну допомогу, а також благодійні пожертви.

За даними World Giving Index (Всесвітнього індексу благодійності) у 2023 році Україна посіла друге місце (після Індонезії) за кількістю пожертв, зроблених дорослими людьми [16, с. 15]. У той час як благодійність виступає важливим аспектом всіх народностей, держав, культур, корпорацій, відповідна діяльність, пов'язана з благодійністю та залученням коштів, безперечно підлягає правовому регулюванню, адже перебуває у діапазоні між стимулюванням пожертв та контролем за збором коштів. Передумовою необхідності залучення благодійних пожертв виступає, на нашу думку, не стільки формально-обставина (стихийне лихо, війна, природні катаклізми, гуманітарна криза тощо), а радше «суспільний запит (інтерес)». Зустрічаються випадки, коли певна територіальна одиниця чи держава потерпає від низки факторів, але в змозі самостійно подолати наслідки катастрофи, без залучення сторонньої допомоги.

Суспільний запит (інтерес) – термін, що позначає зацікавленість громадян у управлінні та вирішенні проблем місцевого, регіонального та центрального рівнів. І мова тут йде не просто про звичайний інтерес на рівні цікавості – це широкий концепт, який відноситься до політичного, економічного життя та суспільного блага, включає питання, що стосуються прав, здоров'я, фінансів широких верств населення. Раптовість нападу росії та розв'язання війни у лютому 2022 року, неукомплектованість армії, паніка – все комплексно породило суспільний запит на надання зовнішньої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги українському населенню.

Вслід за цим відбувається переоцінка специфіки регламентації благодійної діяльності в цілому. Майже дворічний досвід широкомасштабної фінансової допомоги Україні, націленої на збереження нації та перемогу над ворогом, свідчить про те, що сприятливе регуляторне середовище для такого виду діяльності – це в першу чергу збалансована система законодавчого (державного) регулювання та саморегулювання галузі. Законодавче регулювання – це створення державою первинного або вторинного законодавства – від розпоряджень до законодавчих актів, від урядових постанов чи директив до адміністративно (кримінально)-правових норм. Саморегулювання може здійснюватися на основі кодексів поведінки, етичних стандартів, з використанням акредитації, сертифікації, інформаційних послуг, робочих груп та ін. Разом з тим, втрата повноцінного контролю зі сторони держави над вказаними процесами має наслідком збільшення кількості відповідних правопорушень, в тому числі і кримінальних. Так, згідно із статистичними даними, опублікованими Офісом Генерального прокурора України, за

2022 р. було зареєстровано 384 факти вчинення правопорушень за новою ст. 201-2 КК України, при цьому вручено тільки 58 (15,1 %) повідомлень про підозру, а скеровано до суду з обвинувальним актом лише 25 (6,5 %) кримінальних проваджень [13, с. 6]. В світлі зазначеного, проявила недосконалість система розслідування таких правопорушень та притягнення до відповідальності за ст. 201-2 КК України [4]. Щоб зрозуміти причину такого стану, проведемо загальний аналіз складу вказаного кримінального правопорушення.

Відповідно до її змісту, продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, – караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років. Ідентичні дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі, мають наслідком позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років [4]. Звідси досить легко ідентифікувати предмет вказаного правопорушення: гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога, визначення яких наводиться у профільних Законах [7; 9].

Гуманітарна допомога – це в першу чергу цільова, адресна допомога, що надається на безоплатній основі у натуральній або ж грошовій формі, шляхом виконання робіт чи надання послуг. Отримувачами у даному випадку рахуються особи, котрі мають потребу в ній з огляду на свій соціальний статус, матеріальну незабезпеченість, тяжке фінансове положення або внаслідок виникнення надзвичайних обставин (аварії, катастрофи, стихійні лиха, війни тощо). Важливим аспектом гуманітарної допомоги є те, що низка товарів, робіт чи послуг можуть вважатися гуманітарною допомогою лише за рішенням уповноваженого державного органу. В свою чергу під терміном «благодійних пожертв» слід розуміти безоплатну відправку благодійником коштів, іншого майна, майнових прав, фактичну передачу їх у власність бенефіціарів задля досягнення конкретних, заздалегідь визначених цілей благодійної діяльності, що можуть бути ідентифіковані сторонами у договорі про пожертву. У свою чергу, благодійна допомога представляє собою передачу гуманітарної допомоги без надання будь-яких грошових, матеріальних чи інших видів компенсацій донорам (включаючи пересилку, виконання робіт або надання певних послуг) [6]. Кримінальна відповідальність за даний злочин настає у випадку, якщо було доведено факт нецільового використання предмету злочину, присвоєння або використання у комерційних цілях. Окрім зазначеного, список доповнюють порушення, допущені зі сторони уповноважених органів державної влади: несвоєчасне розміщення чи повна відсутність рішення на офіційному сайті щодо визнання конкретного товару гуманітарною допомогою; несвоєчасне направлення або ненаправлення відповідного рішення до органів доходів та зборів; порушення строків проведення відповідних видів контролю (фітосанітарний, радіологічний, ветеринарно-санітарний, екологічний, санітарно-епідеміологічний) щодо предмету гуманітарної допомоги.

Тобто, саме безоплатність та безкорисність виступають ключовими ознаками, порушення яких (спільно із порушенням мети) тягне за собою настання передбаченої законодавством відповідальності. За поточної ситуації відсутні будь-які зміни у чинному кримінальному законодавстві, котрі стосуються випадків знищення або розтрати гуманітарної допомоги без належної мети збагачення чи отримання прибутку під час воєнного стану. Крім того,

у тексті кодексу не вказано, що продаж, використання та укладання угод щодо зазначених предметів повинні бути передусім незаконними. Вказівка про незаконність лише у назві статті вважається недостатньою на нашу думку.

Порівнюючи положення ст. 190 і ст. 201-2 КК України зазначимо, що, ст. 201-2 КК України не передбачає обов'язкового заволодіння чужим майном, оскільки в ній ідеться лише про мету отримання прибутку. Іншими словами, з позиції ст. 201-2 КК України немає значення, чи отримав суб'єкт злочину очікуваний зиск, адже не обмежуються і способи вчинення правопорушення: зловживання довірою, обман тощо. В даному контексті слід підкреслити важливість досудового розслідування та підслідності, пов'язаної з даною статтею. Наприклад, ст. 190, 192, 193 і 198 КК України, відповідно до КПК України, підлягають розслідуванню слідчими органами Національної поліції України. З іншого боку, справи, що містять ознаки порушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, розслідуються слідчими органами Служби безпеки України [5].

Слід пам'ятати, що протидія незаконному використанню гуманітарної допомоги – це спільна справа. Кожен свідомий громадянин в умовах воєнного стану здійснює покупки має дотримуватися нових правил так званої споживчої гігієни. До прикладу, перш ніж придбати ліки рекомендовано переглянути покровокий бюлетень, підготовлений Міністерством охорони здоров'я України і Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, розроблений ГО «Разом проти корупції» у межах Програми «Спільнодія» [15]. В ньому систематизована інформація, стосовно того, на що варто звернути увагу в аптеці перед придбанням препарату чи купуючи ліки онлайн. Аналогічне самонавчання доречно провести і у відношенні інших, найбільш популярних категорій продукції, тим самим роблячи такий вид незаконного бізнесу менш рентабельним.

Кваліфікуюча ознака – розмір завданих збитків. Якщо сума не перевищує 350 н.м.д.г., то таке правопорушення слід позиціонувати як замах на вчинення (ч. 1 ст. 201-2 КК України [4]). Не можемо не звернути увагу на те, що при недостатній кількості збитків правоохоронні органи можуть кваліфікувати таким діям відповідну частину ст. 190 КК України [4]. Окрім зазначеного, ст. 201-2 КК України має до себе подібні:

- ст. 192 Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою;
- ст. 193 Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї;
- ст. 198 Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом;
- ст. 206-2 Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- ст. 209 Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [4].

Для визначення суб'єктного кола доречно знову ж таки апелювати до ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», яка вказує на донорів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги [9], проте в розумінні ст. 201-2 КК України сюди підпадають лише отримувачі (юридичні особи). Розглядаючи фізичних осіб, в даному випадку доречно звернути увагу на ст. 18 КК України, де суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення

у віці з якого настає кримінальна відповідальність. Крім того, відповідно до ч. 2, 3 ст. 201-2 КК України, службові особи не є єдині суб'єкти, дії яких можуть бути кваліфіковані за вказаними частинами статті, тому в санкціях ч. 2 та 4 ст. 201-2 КК України варто було б передбачити можливість застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю або без такого [4].

В розрізі аналізу даної частини питання вважаємо за доцільне зауважити на ще одній неузгодженості, яка власне стосується санкцій, наведених у ч. 2 та 3 ст. 201-2 КК України. Конкретно, кодексом пропонується застосовувати позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк до трьох років. З першого погляду, така заборона виглядає досить логічною, оскільки однією обох частин цієї статті є вчинення протиправного діяння службовою особою або особою з використанням службового становища. Проте, відповідно до ч. 2 та 3 ст. 201-2 КК України, службові особи не єдині суб'єкти, дії яких можуть бути кваліфіковані за зазначеними частинами статті. Зважаючи на те, що санкції запропонованих норм мають абсолютний характер у застосуванні позбавлення відповідного права, у майбутньому може виникнути ситуація, коли суд вимушений буде застосовувати позбавлення відповідного права до особи, яка не обіймала жодного службового становища та не використовувала його, нівелюючи таким чином виховний аспект подібної заборони. Саме тому, у санкціях ч. 2 та 4 ст. 201-2 КК України варто було б передбачити можливість застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю або без такого.

Висновки. В ході збройної агресії Росії та наслідків, з якими Україна веде щоденну боротьбу, роль і значення внесених до КК України змін надто важливі, оскільки до держави надходить значний обсяг гуманітарної допомоги від різних країн світу та приватних суб'єктів/організацій. Зазначена допомога представлена як матеріальними благами, так і фінансовою підтримкою, пожертвами. Однак, у період воєнного стану необхідно, щоб ці ресурси невідкладно потрапляли до своїх адресатів. Досягнути поставлених цілей можливо, в тому числі, за рахунок запобігання правопорушенням в даному напрямку.

Одним із способів протидії, як реакції на поточну ситуацію, стало введення ст. 201-2 КК України. За результатами аналізу зазначеної статті резюмуємо, що криміналізація незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги в цілому має позитивний ефект, проте не полишена окремих недоліків та потребує коректив, в тому числі, у змістовній частині. Зокрема, мова йде про розширення кола суб'єктів, у відношенні яких може застосовуватися санкції за ч. 2 та 4 ст. 201-2 КК України; а також необхідність встановлення окремої кримінальної відповідальності за такий вид правопорушення як знищення/розтрата гуманітарної допомоги (без належної мети збагачення чи отримання прибутку) під час воєнного стану. Зважаючи на реалії українського сьогодення, внесення зазначених змін до КК України – це об'єктивна необхідність, орієнтована на добробут й територіальну цілісність країни. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні судової практики відносно притягнення до відповідальності правопорушників за ст. 201-2 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*; 2022. Вип. 2 (98), с. 99–115.
2. Ішук О. У Харківській області продавали машини, які завозили як гуманітарну допомогу. Status Quo – Новини Харкова, Києва, Полтави, Львова, Донбасу. грудень 2023. URL: <https://www.sq.com.ua>
3. Киричко В. М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник Асоціації кримінального права України*, № 1(19). 2023. С. 150–181.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.12.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. матеріали міжнар. наук. конф. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. с. 18–35.
7. Про благодійну діяльність і благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. *Верховна Рада України*. 2013. № 25. ст. 252.
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: *Верховна Рада України*. Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>
9. Про гуманітарну допомогу: *Верховна Рада України*. Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3835342-99>
10. Про правовий режим воєнного стану: *Верховна Рада України*. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
11. Тис А. Кому війна, а кому рідна мати: у Рівному викрили чоловіків, які наживалися на гуманітарці. Радіо Трек: НОВИНИ. липень 2023. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/komu-viyna-a-komu-ridna-mati-vikrili-cholovikiv-yaki-nazhivatisya-na-gumanitarniy-dopomozidlya-zsu_310817.html
12. Тузов Є. Кримінальні схеми: як злочинці наживаються, привласнюючи та продаючи гуманітарку. Думка експерта. *Дніпро TV*. вересень 2022. URL: <https://dnipro.tv/dumka-eksperta/kryminalni-skhemu-iyak-zlochynsi-nazhyvaiutsia-pryvlasniuichy-ta-prodaiuchy-humanitarku-ievhen-tuzov/>
13. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 292 с.
14. Швидка О. В. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. Вип. 3. 2023. с. 213–219.
15. Як не придбати лікарські засоби, що ввозяться в Україну як гуманітарна допомога: розроблено ГО «Разом проти корупції» у межах Програми «Спільнодія». 2023. 6 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1T7mbupCX8Dn0li5Llzb7qtOIZiQzqcj2/view>
16. World Giving Index 2023. Global trends in generosity. The Charities Aid Foundation. 19 p. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2